

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА**

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

**НАЦІОНАЛЬНА НАУКОВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА БІБЛІОТЕКА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ**

ВІСНИК АГРАРНОЇ ІСТОРІЇ

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Випуск 23-24

Київ - 2018

**ВІСНИК
АГРАРНОЇ
ІСТОРІЇ**

23-24'2018

Науковий журнал

Редакційна колегія: Editirial board:

С.О. Білан (заст. гол. редактора)	S.O. Bilan (deputy editor-in-chief)
І.С. Бородай	I.S. Boroday
В.А. Вергунов (заст. гол. редактора)	V.A. Vergunov (deputy editor-in-chief)
С.В. Віднянський	S.V. Bydnjanskij
М.Ю. Виговський	M.Yu. Vygovskij
Вас. М. Даниленко	Bas. M. Danylenko
О.Ю. Єліна	O.Yu. Yelina
І.В. Жалоба	I.V. Zhaloba
С.М. Живора (відповід. секретар)	S.M. Zhyvora (executive secretary)
М.А. Журба (головний редактор)	M.A. Zhurba (editor-in-chief)
І. Ілчев	I. Ilchev
О.С. Каденюк	A.S. Kadenjuk
Д.В. Карєв (заст. гол. редактора)	D.V. Karev (deputy editor-in-chief)
Н.П. Коваленко	N.P. Kovalenko
В.Ф. Колесник	V.F. Kolesnyk
С.В. Корновенко	S.V. Kornovenko
Г.Г. Кривчик	G.G. Kryvchuk
О.М. Кропивко	O.M. Kropyvko
А. Куїк-Каліновська	A. Kuik-Kalinowska
В.І. Кучер	V.I. Kucher
В.І. Марочко	V.I. Marochko
Н. Мгалоблішвілі	N. Mhaloblishvili
В.П. Михайлюк	V.P. Myhajluk
А.Г. Морозов	A.G. Morozov
О.Ф. Нікілев	A.F. Nikilev
С.С. Падалка (заст. гол. редактора)	S.S. Padalka (deputy editor-in-chief)
О.П. Реєнт	A.P. Rejent
Н.Й. Романюк	N.I. Romanuk
І.М. Романюк	I.M. Romanuk
С.М. Свистович	S.M. Svistovich
О.О. Сушко	A.A. Sushko
О.Є. Тарабрін	O.E. Tarabrin
С.М. Тимченко	S.M. Tymchenko
Ф.Г. Турченко	F.G. Turchenko
В.В. Шелепов	V.V. Sheleпов

ISSN 2307-3179

Засновники:

- Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова
- Національний університет біоресурсів і природокористування України
- Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН України

*Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 19525 – 9325 Р від 13.11.2012 р.*

*Наказом МОН України № 1528 від
29.12.2014 р. видання включено до Переліку
наукових фахових видань України*

Макетування та верстка:

С. Живора

Комп'ютерний набір:

О. Кропивко, Л. Лановюк

Оформлення обкладинки

А. Мельник

Адреса редколегії:

03037, м. Київ,
вул. Освіти, 6, кім. 24.
тел./факс (044) 520-12-05; 527-81-16;
e-mail: visnykai@gmail.com,
kafedra_slovjan@ukr.net;
zhyvora@bigmir.net

Друкується за рішенням:

Вченої ради факультету історичної
освіти НПУ ім. М.П. Драгоманова
(протокол № 11 від 20.06.2018);

Вченої ради ННСГБ НААН України
(протокол № 6 від 21.06.2018)

Підп. до друку 21.06.2018

Формат 70 x 108 1/16.

Папір офсет. Друк. різногр.

Ум. друк. арк. 31,6 Обл.-вид. арк. 32,4

Наклад 100 прим.

Друк СПД ФО Куц В.М.

*Автори опублікованих матеріалів
несуть повну відповідальність за підбір,
точність наведених фактів, цитат,
економіко-статистичних даних, імен та
інших відомостей.*

References

1. Vyshehrad (Makarivskiy raion) / [https://uk.wikipedia.org/wiki/Vyshehrad_\(Makarivskiy_raion\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Vyshehrad_(Makarivskiy_raion))
2. Volkov S. A. Novye dokumenty Rossiyskogo gosudarstvennogo istoricheskogo arkhiva po istorii cheshskoy kolonizatsii Tavricheskoy gubernii v XIX veke / S. A. Volkov // Uchenye zapiski Tavricheskogo natsionalnogo universiteta im. V. I. Vernadskogo. Seriya «Istoriya». T. 16 (55). 2003. № 2. S. 9-13.
3. Hofman I. Chekhy na Volyni: osnovni vidomosti / Irzhi Hofman. Praha, 1998. 32 s.
4. Istorii chekhiv v Ukraini. K.: NAU, 2013. 600 s.
5. Kovba Zh. M. Z istorii cheskoj emihratsii na Ukrainu / Zh. M. Kovba // Ukrainske slovianoznavstvo. 1970. № 1. 121-129.
6. Kurinna M. Formuvannia cheskykh poselen na Pivdni Ukrainy: chekhy Pivnichnoho Pryazovia (60-i roky XIXh st. – pochatok XX st.) / Maryna Kurinna // Narodna tvorchist ta etnografia. 2008. № 5. S. 65-72.
7. Lutai M. Ye. Chekhy na Zhytomyrshchyni: istoriia i sohodennia. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2008. 208 s.
8. Mandrys O. Podilskiy Chekhohrad: istoriia chekhiv u Mykolaivtsi / Olha Mandrys // Istorii v ridnii shkoli. 2016. № 1. S. 45-47.
9. Nadolska V. V. Cheski kolonisty na Volyni u druhiy polovyni XIX stolittia / V. V. Nadolska // Velyka Volyn: mynule i suchasne. Tezy mizhnarodnoi kraieznavchoi naukovoï konferentsii (Zhytomyr, Ukraina, 9-11 veresnia 1993 r. Zhytomyr, 1993. S. 66-67.
10. Naulko V. I. Chekhy v Ukraini / V. I. Naulko // Pid odnym nebom: Folklor etnosiv Ukrainy. K., 1996. S. 171-182.
11. Romanchuk O., Medliarska S. Z istorii cheskoï kolonii Yadvonino Ostrozkoho povitu / <http://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Local/Zaslav/Empires/Jadvonino.html>
12. Shestak L., Shestak I. Pro cheske poselennia na Zhytomyrshchyni «Mala Zubivshchyna» / Lesia Shestak, Ivan Shestak // Chekhy na Volyni: istoriia ta suchasnist: zbirnyk naukovykh prats. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2014. S. 8-20.

Чуян И. Л.

Формирование чешских поселений в подроссийской Украине (вторая половина XIX – начало XX в.).

Исследован процесс переселения выходцев из чешских земель в Украину во второй половине XIX – начале XX в. Установлены причины, которые побудили чехов основать здесь собственные поселения. Названы территории, которые начали колонизировать представители национального меньшинства и определены особенности адаптации последнего к жизни в новых условиях.

Ключевые слова: чехи, колонисты, миграция, землеустройства, Украина, Российская империя.

Chuyan I. L.

The Formation of Czech Settlements in Sub-Russian Ukraine (the second half of the nineteenth and early twentieth centuries).

The process of resettlement of immigrants from the Czech lands to Ukraine in the second half of the XIX - beginning of the XX century was investigated. The reasons that prompted the Czechs to establish their own settlements were established there. The territories that the representatives of the national minority began to colonize and the features of the latter's adaptation to life under new conditions have been named.

Keywords: Czechs, colonists, migration, land management, Ukraine, Russian Empire.

УДК: 94:061.23(477)«192/193»

С.М. СВИСТОВИЧ

ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЕСПЕРАНТИСТІВ У МІЖНАРОДНИХ АКЦІЯХ КОМПАРТІЙНИХ ОРГАНІВ У 1920-ТІ РР.

Аналізуються особливості більшовицької політики «світової революції» та використання міжнародних зв'язків громадськості радянської України на прикладі республіканської секції Спілки есперантистів радянських республік (СЕРР). Визначено основні ідеологічні засади, які обґрунтовували необхідність для правлячої партії продовження процесу поширення пролетарської революції на інші країни Європи та місце в цьому процесі міжнародних громадських організацій. Окремо встановлено основні напрями та способи залучення до підривної революційної роботи за кордоном учасників українського руху есперантистів.

Ключові слова: Українська секція спілки есперантистів, громадська організація, есперантисти, більшовицька ідея.

Здобуття Україною незалежності та зростання усвідомленої необхідності розвитку громадських організацій, як інституційного вияву громадянського суспільства об'єктивно обумовлює зацікавлення попереднім досвідом функціонування подібних об'єднань у минулому нашої країни. Досвід утилітарного використання громадських організацій з метою реалізації вузько партійних завдань більшовицьким режимом цінний з точки зору унеможливлення подібних дій у майбутньому, вироблення у суспільстві своєрідного імунітету. З огляду на актуальність питання взаємин держави та інститутів громадянського суспільства важливим на сучасному етапі є дослідження взаємин компартійних органів та української секції Спілки есперантистів радянських республік (СЕРР) на початку 1920-х рр., а також використання владою потенціалу українського есперантського руху для поширення в країнах Європи ідей «світової пролетарської революції» та підтримки ліворадикальних партій і рухів. Варто зазначити, що окреслене питання висвітлене вкрай побіжно, тенденційно – у зв'язку із панівною у радянській історіографії ідеєю пролетарського інтернаціоналізму та компартійно-радянського месіанства.

За умов протистояння із західним капіталістичним світом більшовицький режим прагнув до використання у контексті реалізації власних як стратегічних, так і тактичних завдань усіх можливих засобів. Серед них важливе місце відводилося зовнішнім контактам громадських об'єднань, використання яких давало змогу камуфлювати комуністичну ідеологічну експансію, створюючи водночас міф про громадську ініціативу як основу міжнародної діяльності організацій. Діяльність жорстко регламентувалася, контролювалася і координувалася Комінтерном, ВКП(б) й КП(б)У, Українськими секціями міжнародних організацій та місцевими організаціями, побудованими за аналогією до всесоюзних. Загальною метою всіх організацій був потужний ідеологічний пресинг та участь в кампаніях солідарності із закордонним лівим рухом. Кожна організація мала і свої специфічні завдання. Так, на представництва українських профспілок у міжнародному робітничому русі покладалося завдання проведення систематичної роботи, спрямованої на підрич авторитету європейських соціал-демократів, реалізація стратегії на завоювання профспілкових галузевих виробничих інтернаціоналів і створення загального об'єднання. Окремим напрямом міжнародних зв'язків профспілок була участь у галузевих Інтернаціоналах. Деструктивна позиція комуністів у контексті якої мусили діяти і представники України врешті-решт завдала значної шкоди, сприяючи приходу до влади право – тоталітарних та авторитарних режимів.

Використання громадських організацій з метою вирішення комплексу зовнішньополітичних завдань і передусім підготовки до світової революції вважалося більшовицьким керівництвом стратегічним пріоритетом, оскільки безпосередня участь державних органів була небажаною і менш ефективною. Потрібно було діяти так, щоб принаймні формально радянську державу не можна було звинуватити у втручанні у внутрішні справи інших країн. Тому такі завдання вирішувалися за допомогою Комуністичного інтернаціоналу, створеного 1919 у Москві та низки сателітних йому громадських організацій. Сам Комінтерн розглядався як своєрідний штаб, а радянська держава як база для поширення революційного руху на решту світу, передусім на країни Європи.

З метою здійснення насильницького переходу до комунізму у світовому масштабі більшовицькі лідери залучали до реалізації власних завдань, здавалося б, зовсім непридатні для цього об'єднання. Керуючись при цьому ленінськими настановами щодо необхідності завоювання робітничого руху, а відтак й усіх його організаційних відгалужень, із середини, шляхом невинної пропаганди ліворадикальних ідей та відсторонення поміркованого керівництва. У такий спосіб розколюючи їх, завдаючи цим організаціям значної шкоди. Це стосувалося, зокрема, руху прихильників

вивчення та поширення штучної мови есперанто, який виник наприкінці XIX ст. з ініціативи варшавського лікаря А. Земенгофа. У розпал громадянської війни, мріючи про те, аби вона перекинулася на решту світу, один із комуністів-есперантистів П.М. Керженцев в опублікованій у «Вістях ВЦВК» статті наполягав, що перша у світі Соціалістична Республіка має всі підстави для підтримки процесу поширення міжнародної мови не лише може, але й зобов'язана в ім'я проповідуваних нею ідеалів взяти на себе ініціативу її впровадження до всіх галузей життя, «звернувшись до решти народів із закликом йти за нею» [1, с. 16-17].

Сподіваючись на швидку появу «Міжнародної радянської республіки», базовану на ідеалах пролетарського інтернаціоналізму та керованої «світовою комуністичною партією» (Комінтерном), більшовики значної уваги приділили й пошуку інтернаціональної мови. Для того, здавалося б, ідеально підходила Есперанто. Поєднуючи її із завданнями світової революції, один із ідеологів руху А. Іодко пояснював це таким чином. Оскільки економічні зв'язки народів світу вже давно виявили потребу в міжнародній мові, то тепер, на його думку, потрібна була лише «світова комуністична революція, яка повністю реалізує цю потребу». Узгоджуючи питання розвитку мови із марксистською концепцією історії, він твердив, що, оскільки вона у своїй основі має працю, то залежно від зміни виробничих та соціально-трудових відносин у суспільстві, відповідним чином має змінюватися й мова. А так, як вона відіграє не лише роль звичайного засобу зв'язку, а водночас відображає ще й ідеологію певного суспільства, то й зміни мови відстають від соціально-економічних змін (як і надбудова від базису). Відтак, на думку А. Іодка, як і зміни політичної системи, зміна мови, зустрічаючи супротив з боку консервативної частини суспільства, може відбутися лише шляхом насильницьких реформ чи революцій [4, с. 6].

Завдяки наявності можливостей використання руху у власних цілях на II конгресі Комінтерну (1920 р.) була організована окрема комісія для вивчення питання щодо можливості використання в революційній боротьбі міжнародної мови. Втручання ідеологічно заангажованих структур цілком закономірно призвело до розпаду раніше єдиного есперанто – руху, об'єднаного в Універсальну есперанто-асоціацію (УЕА), очолювану Інтернаціональним центральним комітетом (ІЦК) та Постійною Радою представників національних товариств у Женеві. На протипагу цій організації 1920 р. створюється Міжнародна наднаціональна асоціація (Sennaciesa Asocio Tutmonde або просто – SAT). Остання мала три центральних органи: адміністрацію в Лейпцигу, Виконавчий комітет у Парижі та редакцію журналу асоціації «Sennaciesa Reveo» в Москві. Обидві організації вели між собою боротьбу. На початку 1927 р. «буржуазна» УЕА мала значно більше своїх представників по всьому світу (1593 міст в 69 країнах, тоді як SAT – лише 758 в 35 країнах). Серед 35 національних есперанто-організацій лише 10 входили до складу SAT, решта залишалася в УЕА. Єдиним органом, де зберігалася, хоч і суперечливе, співробітництво обох організацій, був Есперантський лінгвістичний комітет, який спостерігав за розвитком мови та ростом руху. Він налічував 110 осіб, що репрезентували 24 країни (зокрема три представники від СРСР) [2, с. 22-23; 6, с. 21]. Намагаючись зміцнити свій вплив в есперантистському русі, більшовицькі лідери Комінтерну провели низку резолюцій в підконтрольних міжнародних організаціях. На третьому з'їзді Спортінтерну в Москві (1924 р.) було прийнято рішення про застосування есперанто, у грудні того самого року аналогічне рішення було прийняте Виконкомом МОДРУ [6, с. 8]. Варто зазначити, що під тиском Комінтерну, до середини 1927 року за офіційну мову есперанто визнавали МОДР, Червоний Селінтерн, Міжробдоп, Міжнародне бюро виховання, Міжнародна спілка транспортників, Фінський робітничий спортсоюз, Червоний Хрест, Інтернаціонал вчителів, Міжнародне товариство вивчення полярних країн та низка інших [2, с. 22-23; 6, с. 21].

Розвивався рух есперантистів і в підрадянській Україні. Уже 1920 р. при Головному управлінні політичної освіти УСРР було організовано секцію есперанто, що мала на меті «всебічно сприяти поширенню серед трудящих України знання есперанто та його застосуванню». Вона на 3-му з'їзді есперантистів в Петрограді увійшла до утвореної Спілки есперантистів радянських країн, пізніше перейменовану на Спілку есперантистів радянських республік (СЕРР) [1, с. 16-17].

Радикалізм та тотальна ідеологізація більшовицького есперанто-руху вилилася в низку перешкод зі здійснення закордонних контактів українських есперантистів, особливо під час безпосередньої участі радянських делегацій у міжнародних з'їздах та конференціях. Причому, якщо спочатку такі заходи бойкотувалися з боку СЕРР, то пізніше на перешкоді ставала влада країн, де проводилися заходи. У 1924 р., вважаючи, що відсутність делегації СЕРР означатиме неповноцінність XVII Всесоюзного конгресу есперантистів як «не міжнародного, а виключно буржуазних і капіталістичних країн», ЦК радянської Спілки есперантистів вирішив протестувати проти проведення з'їзду в Швейцарії, намагаючись використати такий хід з метою тиску на уряд останньої [6, с. 8]. Влітку 1925 р. Міністерство закордонних справ Австрії відмовило у візах радянській делегації на відвідування у Відні V з'їзд SAT. Згодом відмова у візах використовувалась й під час наступних з'їздів товариства [9, с. 42]. Зустрівшись із такими перешкодами більшовицьке керівництво вирішило провести VI з'їзд SAT на підконтрольній йому території відразу ж після III Всесоюзного з'їзду СЕРР у серпні 1926р. [12, с. 12].

Слід зазначити, що українська секція СЕРР розвивалася досить нерівномірно. Це було пов'язано зі ставленням місцевих партійних і державних органів. Поширення міжнародної мови часто здійснювалося адміністративними заходами. Іноді траплялися й випадки протидії з боку посадовців. В с. Опішня Полтавської округи гурток есперантистів чисельністю в 25 осіб був змушений припинити свої заняття, «оскільки вивчення Esperanto не було передбачено робочим планом школи», при якій він функціонував. Відтак інспектор окружного відділу освіти не дав згоди на продовження його діяльності. Натомість в Умані, де мова була підтримана місцевим керівництвом, справи йшли значно успішніше, а есперантисти навіть почали видання власної газети «Unua paso». Вкрай складним було й матеріальне становище есперантистів в Україні, про це, зокрема, свідчить замітка в «Радянському есперантисті» за 1925 рік. У ній йдеться про те, що навіть центральні органи республіканської організації в Харкові не мали «приміщення, де можна зібратися, у зв'язку з чим велася виключно організаційна робота та пошук джерел фінансування». З огляду на такий стан у багатьох містах республіки діяльність спілок була прив'язаною до державних установ. Так, в Одесі, наприклад, курси проводилися при фінвідділі губернії [7, с. 14-15]. Лише з середини 1925 р. ситуація стала змінюватися, це було пов'язано з тим, що місцеві відділи Народного комісаріату освіти почали надавати рухові фінансову підтримку, що супроводжувалася організаційною перебудовою есперантистських товариств.

Важливим імпульсом у справі використання есперантистів України для досягнення міжнародних завдань Компартійного режиму стали рішення II з'їзду СЕРР, що відбувся в липні 1925 р. в Москві. Виступаючи на ньому, представник Всеукраїнського комітету С. Канцелярський відзначив, що питання підпорядкування есперанто стратегічним завданням комуністів набуває нового значення, в контексті підготовки до світової революції, яка неодмінно відбудеться, хоч і «не завтра». За його твердженням, до того часу необхідно було подумати про підготовку свідомості західноєвропейських робітників, «оточених брехнею буржуазних газет», та задовольняти їхню «колошальну жагу дізнатися про все, що відбувається в СРСР». У цьому контексті ідеальним посередником він вважав мову есперанто, тому будь-який комуніст має прийти до висновку про необхідність підтримки її поширення. Адже вона могла і

мала стати незамінною допомогою у здійсненні листування із зарубіжними робітниками. Відтак пропонував особливу увагу звернути на залучених до організації членів МОДРу, редколегій стінгазет, піонерів, робкорів та «всіх, хто хоче й може безпосередньо переписуватися на мові есперанто з робітниками на Заході» [9, с. 8-9].

У контексті гострої ідеологічної боротьби резолюція з'їзду з агітаційно-пропагандистської роботи загострювала увагу на тому, що «не слід замовчувати буржуазний, т.зв. нейтральний есперантський рух», а, навпаки, його слід було висвітлювати згідно з ідеологічними постулатами партії, роз'яснюючи його класово-ворожу суть та виховуючи в молодих есперантистах негативне ставлення до буржуазного есперантизму, і в першу чергу до тієї його частини, що «прикриваючись нейтралітетом, намагається створити пацифістські ілюзії серед робітників-есперантистів». Вістря непримиренності згідно з ідеєю войовничого інтернаціоналізму мало бути спрямоване проти структур Універсальної есперанто-асоціації (УЕА). Не менш радикальною була резолюція «Про зв'язки з міжнародними есперантськими організаціями». Вона відзначала, що останнім часом навіть у Наднаціональній асоціації (SAT) спостерігається «виявлення реформістських елементів і течій, що намагаються організаційно переоблаштувати SAT з метою завоювання в ній керівних посад, які все ще залишаються в руках революційних елементів». Аби зберегти контроль за цією міжнародною організацією, слід було підтримувати її ліве крило, яке «хоче зберегти SAT як таку, що революціонує есперантські робітничі маси і звільняє їх від шкідливого впливу нейтрального есперантського руху» [9, с. 30-35].

Остаточо перетворившись у знаряддя більшовиків есперантистський рух почав швидко зростати. На Харківській радіостанції розпочалися радіопередачі мовою есперанто, а до 1927 р. чисельність дійсних членів сягнула 463 особи, об'єднаних у 135 гуртків (по СРСР у цілому відповідно – 2674 та 527), «друзів есперанто» (що не володіли мовою) було 253 (714), «слухачів» – 14364 (48804). Окрім Всеукраїнського комітету, діяли 6 окружкомів: Дніпропетровський, Кам'янець-Подільський, Київський, Одеський, Шевченківський (Черкаський), Волинський [16, с.104-106]. Зростання впливу руху в Україні знайшло своє відображення і в зверненні Центрального бюро СЕРР в Харкові, яке очолював С. Канцелярський, до Наркомосу щодо необхідності введення есперанто в школах та на курсах соцвиху [10, с. 16].

Міжнародні зв'язки есперантистів України, за задумом більшовиків, мали полягати в отриманні безпосередньої інформації про стан справ у капіталістичних країнах, де «панувала експлуатація буржуазії», кореспондентами та громадськістю в цілому. Водночас місцеві кореспонденти мали забезпечити адекватне офіційній пропаганді ознайомлення населення західних держав з «успіхами» соціалістичного будівництва в СРСР. Відтак руху відводилася функція знаряддя інформаційного ідеологічного оброблення громадської думки як серед власних громадян, так і в населення решти світу. У цілому завдання виконувалося досить успішно. Масштаби есперанто-листування були значними. Лише Бюро міжнародного зв'язку Кам'яньська в останньому кварталі 1926 р. – першому 1927 р. відіслало за кордон 225 листів та отримало звідти 109, чверть із яких для максимального ефекту були передруковані у вигляді стінгазет [16, с. 88]. Кременчуцькою організацією за 1926 р. було отримано 400 листів із 26 країн світу, та частина з них, що відповідала меті листування, розміщувалася в газетах «Пролетарий», «Комуніст», «Дер Штерн», «Кременчугский рабочий» та ін. Натомість пропагандистські листи, надіслані місцевими есперантостами, друкувалися в зарубіжних газетах «Крі дю пепль» (Ліон), «Новини» (Болгарія), «Нейер Цейтунг» та «Бергарбейтер Штамме» (Німеччина), «Форцерд» (Великобританія) та ін. [15, с. 41]. Бюро зв'язку при міському комітеті СЕРР Дніпропетровська за неповний 1927 р. отримало 80 листів із 17 країн світу. Значна частина з них була зачитана у клубах та «червоних кутках» з метою виявити страшні умови існування

робітників Європи, унаслідок чого при окремих кутках виникли осередки міжнародного зв'язку. У Луганську один місцевий есперантист навіть грав у шахи зі своїм німецьким товаришем за допомогою листування [15, с. 47]. Намагаючись упорядкувати оброблення та популяризацію кореспонденції, член українського Центрального бюро СЕРР Є. Спіридонович звернувся до всіх, хто вів листування, з пропозицією надсилати йому отримані листи для розміщення в харківських газетах і журналах (після відповідного оброблення), гарантуючи, що листи, фото й інші матеріали обов'язково повернуть [10, с. 18-19].

Щораз більшої уваги есперанто стали приділяти громадські організації республіки, про це, зокрема, свідчить прийнята в жовтні 1927 р. постанова Всеукраїнської ради профспілок «Про сприяння розвитку міжнародного робітничого зв'язку есперанто». Чисельність пропагандистської кореспонденції, надісланої есперанто-організаціями, швидко зростала. Лише міська організація Кременчуга, очолювана І. Изгуром, протягом одного 1932 р. надіслала за кордон 13700 листів. Представники руху, кількість яких упродовж 1930-1933 рр. зросла з 8 до 16 тис., організували Виставки інтернаціонального зв'язку, перша з яких була проведена у квітні 1927 р. в Києві. У червні 1930 р. відбулася виставка в Харкові, а в жовтні 1932 р. там само пройшла перша Всеукраїнська виставка, на якій було репрезентовано прискіпливо відібрані листи, газети, журнали, фото та інший пропагандистський матеріал, отриманий під час листування [3, с. 55-57].

Як засіб посилення впливу в Наднаціональній асоціації (SAT) було вирішено скористатися загальним вступом до її складу всіх членів радянських есперантистських організацій, що згідно з рішеннями II з'їзду СЕРР ставав обов'язковим. Окрім того, усі радянські есперантисти мали якомога активніше співпрацювати у друкованих органах міжнародного об'єднання, які знаходилися у Москві, використовуючи їх з метою поширення більшовицьких ідей у середовищі зарубіжних членів. У зв'язку з цим в інформаційних бюлетенях СЕРР постійно наголошувалося, що, ставши членом SAT, радянські есперантисти сприятимуть «поширенню ідей радянського та комунізму в середовищі зарубіжного пролетаріату, ... зміцненню міжнародної революційної солідарності» [14, с. 27]. За словами генерального секретаря ЦК СЕРР Е. Дрезена, все це мало супроводжуватися «ростом та ущільненням ... міцного революційного ядра», яке витіснило б від активного керівництва роботою «есперантистів старого гарту, просякнутих дрібнобуржуазною ідеологією» у самих радянських спілках [5, с. 194]. А головним завданням радянського есперантистського руху відверто була оголошена «всіляка підтримка з допомогою радянського уряду і допомога останньому в реалізації його міжнародних завдань» [5, с. 194].

Хоч керівництво радянської спілки есперантистів і не брало участі в нейтралістському об'єднанні, оскільки воліло проводити з'їзди, присвячені не питанням мови, а її використанню в інтересах революційної боротьби й об'єднання трудящих усього світу та заради тактичних завдань – руйнування Універсальної есперанто-асоціації (УЕА) намагалося в той чи інший спосіб зруйнувати її. Коли в липні-серпні 1927 р. у Гданську проходив XIX Міжнародний Конгрес есперантистів, що зібрав 1050 делегатів із 36 країн світу, СЕРР, що традиційно не брав у ньому участі, був репрезентований своїм генеральним секретарем – Е. Дрезеном. Щоправда, формально там він був лише офіційним представником ВТКЗ. Проте це не завадило йому в підсумковій промові закликати «найбільш думаючих нейтральних есперантистів» поставитися спокійно до неминучості розпаду їхнього руху та підтримати своїм досвідом і знанням робітничий есперантистський рух як «єдиний, що здатен утвердити міжнародну мову в усьому світі». На конгресі він переконував делегатів, що боротьба за міжнародну мову, не пов'язана з якою-небудь класовою ідеєю, втрачає в теперішній час сенс та підґрунтя. Саме таким Е. Дрезен бачив рух буржуазних

есперантистів, адже він залишається, по суті, безідейним і вже нездатен надихнути своїх adeptів. Від імені ВТКЗ генеральному секретарю ЦК СЕРР вдалося укласти низку угод з УЕА. По-перше, вона прийняла Всесоюзне товариство культурних зв'язків своїм колективним членом, надавши право користуватися для отримання будь-яких економічних, культурних та інших відомостей послугами своїх представників в обмін на згоду ВТКЗ надавати інформацію із СРСР, достовірність якої було неможливо перевірити. За посередництва ВТКЗ представник СЕРР увійшов до Інтернаціонального центрального комітету (керівного органу асоціації), отримавши в такий спосіб можливість спостерігати за його діяльністю та перешкоджати заходам спрямованим проти посилення SAT [11, с. 115-116].

В умовах утвердження сталінізму відбуваються зміни у ставленні до SAT, яку починають розглядати як ворожу реформістську організацію. За цих умов українські есперантисти, що активно брали участь у міжнародній діяльності, популяризували її в УСРР, виконуючи рішення з'їздів Спілки есперантистів радянських республік, зазнали переслідувань та репресій. Свідченням стали гасла, якими переповнилися друковані органи руху в СРСР, на кшталт «Зосередимо вогонь на всіх видах есперантського нейтралізму». У статті «Хіба це досягнення» (1931 р.) було гостро розкритиковано «спосіб викладання» на курсах при ВУСПС есперанто відомим діячем української секції проф. Ф. Гольдфедером, його звинуватили в тому, що він займав непримиренну позицію стосовно лінії ЦК СЕРР, явно опортуністичну в питанні щодо SAT та участі у виданні Універсальної асоціації Esperanto-Servo. Через це від ВУК СЕРР вимагали перевірити доцільність доручення Ф. Гольдфедеру «такої відповідальної роботи». Тоді ж було розкритиковано книгу українського автора І. Ізгура як «рідкісну для радянських есперантистів за своєю політичною безпринципністю», його звинуватили в тому, що в ній він викривив програму SAT, яка в його книзі «перетворюється з опортуністичної на революційну». Не могли йому пробачити й того, що він, усього лише виконуючи рішення проаналізованих вище рішень з'їзду СЕРР, закликав її вступити до цієї організації [17, с. 34-35]. Українська спілка, і насамперед її активісти, опинилися у скрутній ситуації, зумовленій різким поворотом як у зовнішньо-, так і у внутрішньополітичному курсі, здійсненому сталінським керівництвом ВКП(б), що означав перехід до ще більш утилітарного підходу до громадських організацій.

Отже, з метою залучення до реалізації власного стратегічного курсу на світову революцію більшовицьке керівництво використовувало міжнародний спортивний рух та рух прихильників запровадження та вивчення міжнародної мови есперанто. Упродовж свого існування Червоний Спортінтерн діяв, як сателіт комуністів. Функціонуючи в системі Спілки есперантистів радянських країн (СЕРР), українські місцеві організації активно залучалися до популяризації цієї мови, що визначалась як засіб спілкування майбутнього бездержавного та безкласового суспільства яке з'явиться після світової революції і водночас як засіб її підготовки та здійснення, за допомогою налагодження безпосереднього контактування між революціонерами та робітниками різних країн. Унаслідок наростання ліворадикальних настроїв у середовищі компартійного керівництва СЕРР та поміркованого в міжнародній робітничій організації есперантистів – SAT, перше спрямувало свої зусилля на розкол організації, а після провалу таких спроб – на конфронтацію з міжнародним рухом. Активісти руху в Україні, що не погоджувалися зі змінами курсу більшовиків у зазначеному напрямку, зазнали переслідувань та репресій.

1. Бюллетень ВОКС. 1927. № 28-29.
2. Бюллетень ВОКС. 1927. № 36-38.
3. Иваненко В.В. Интернациональные связи рабочего класса советской Украины (1921-1932 гг.). Днепропетровск, 1989.
4. Иодко А. Революция языка // Советский эсперантист. 1924. № 1. С. 6.
5. Російський державний архів соціально-політичної історії. Ф. 17. Оп. 60. Спр. 833.

6. Советский эсперантист. 1924. № 1.
7. Советский эсперантист. 1925. № 6.
8. Советский эсперантист. 1925. № 7.
9. Советский эсперантист. 1925. № 9-10.
10. Советский эсперантист. 1926-1927. № 1-4.
11. Советский эсперантист. 1927. № 11-12.
12. Советский эсперантист. 1927. № 27.
13. Советский эсперантист. 1927. № 36-38.
14. Советский эсперантист. 1927. № 4.
15. Советский эсперантист. 1927. № 5-6.
16. Советский эсперантист. 1927. № 9-10.
17. Советский эсперантист. 1931. № 5.

References

1. Biulleten' VOKS. 1927. № 28-29.
2. Biulleten' VOKS. 1927. № 36-38.
3. *Ivanenko V.V.* Internatsionalnye svyazi rabocheho klassa sovetskoy Ukrainy (1921-1932 rr.). Dnepropetrovsk, 1989.
4. Iodko A. Revoliutsiya yazyka // Sovetskiy esperantist. 1924. № 1. S. 6.
5. Rosiiskiy derzhavnyi arkhiv sotsialno-politichnoi istorii. F. 17. Op. 60. Spr. 833.
6. Sovetskiy esperantist. 1924. № 1.
7. Sovetskiy esperantist. 1925. № 6.
8. Sovetskiy esperantist. 1925. № 7.
9. Sovetskiy esperantist. 1925. № 9-10.
10. Sovetskiy esperantist. 1926-1927. № 1-4.
11. Sovetskiy esperantist. 1927. № 11-12.
12. Sovetskiy esperantist. 1927. № 27.
13. Sovetskiy esperantist. 1927. № 36-38.
14. Sovetskiy esperantist. 1927. № 4.
15. Sovetskiy esperantist. 1927. № 5-6.
16. Sovetskiy esperantist. 1927. № 9-10.
17. Sovetskiy esperantist. 1931. № 5.

Свистович С. М.

Использование украинских эсперантистов в международных акциях компартийных органов в 1920-е годы.

В статье проанализировано особенности реализации большевицкой политики «всемирной революции» и использование международных связей общественности подсоветской Украины на примере республиканской секции Союза эсперантистов советских республик. Определены основные идеологические основы, которые объясняли необходимость для правящей партии и ее лидеров продолжения процесса распространения пролетарской революции на другие страны Европы, и место в этом процессе международных общественных организаций. Отдельно установлено основные направления и способы использования в подрывной революционной работе за границей участников украинского движения эсперантистов.

Ключевые слова: Украинская секция союза эсперантистов, общественная организация, эсперантисты, большевицкая идея.

Svistovich S. M.

The use of Ukrainian Esperantists in international campaigns Communist bodies in the 1920-s.

The article analyzes the features of the implementation of the Bolshevik policy of the "world revolution" and the use of international relations of the public of the Soviet Ukraine on the example of the republican section of the Union of Esperantists of the Soviet Republics. The basic ideological foundations that explained the need for the ruling party and its leaders to continue the process of spreading the proletarian revolution to other European countries, and the place in this process of international public organizations. Separately, the main directions and ways of using the participants of the Ukrainian Esperanto movement in subversive revolutionary work abroad have been established.

Key words: Ukrainian section of the Esperanto Union, public organization, Esperantists, Bolshevik idea.